

Pravda v české tradici: četba vybraných textů z Husa, Payna, Masaryka, Rádla, Kozáka, Hromádky a dalších - 8 [FF UK]

Ladislav Hejdánek

This is a part of the original document:

[Pravda v české tradici: četba vybraných textů z Husa, Payna, Masaryka, Rádla, Kozáka, Hromádky a dalších \[FF UK\]](#)

jedná se o část původního dokumentu:

[Pravda v české tradici: četba vybraných textů z Husa, Payna, Masaryka, Rádla, Kozáka, Hromádky a dalších \[FF UK\]](#)

◆ seminář, česky, vznik: zimní semestr 1994/1995

◆ seminar, Czech, origin: zimní semestr 1994/1995

Pravda v české tradici: četba vybraných textů z Husa, Payna, Masaryka, Rádla, Kozáka, Hromádky a dalších - 8 [FF UK] [1994]

[strojový, neredigovaný přepis – model Gemini 3 flash – únor 2026]

--- (hejdc08a_cleaned.flac) ---

Hejdánek: Tu původní jednotnou samočinnost času, samočinnost času. Tam mluví Masaryk o spontánnosti, tak vidíte, že nenašel lepší termín. Ta samočinnost se nijak nevžila, ale my jiné slovo nemáme.

Taková jsou původní jednotnou samočinnost času s protivou všech bytostí, se kterýmiž vchází do skutečného potahu. Takto žijí živočichové i rostliny, dokudkoli s rozrušenými součástkami nezastaví se součinnost jejich. Jsme to už začali číst minule, ale chci, abychom to měli v paměti.

A poněvadž život je stávající čas, jenž ustavičným postupem svým se ustavičně mění, musí on změnám sice ustavičným podroben býti, ale však původní jednoty své neutráceje. Moc tedy životní v neustálém bude postupu, buďto k větší či k menší vsažnosti, *intensivity* a obsažnosti své.

Tady je rozvedena ta situace, do níž se otázka pokládá. Každá moc, je další odstavec, jakož i v povědomí u nás, je tím, jen tím jest mocí, že ji nacházíme působící. Každé pak působení je potýkání mezi dvěma věcmi, působící totiž a působenou, trpící. Tady je tradiční pojetí kauzality. I život tedy, nebo aspoň se to zdá, i život tedy vůbec záležeti bude v ustavičných změnách působení a trpění. A teď je tam život rostliny a živočišstva. A teď přistupuje v dalším odstavci na člověka.

Člověk sám jediný má takový do sebe život, že může nejen s povědomím a samovolně jednat, ale i samostatně a záměrně voliti. Snad si připomínáte, že jsme s tím už začali. Tedy jednak tady je povědomí, ale není to povědomí ve smyslu jakéhosi sekundárního přívěsku, že člověk si uvědomuje, co dělá, ale vlastně dělá totéž, co by mohl dělat bez toho vědomí. Je to povědomí jiného typu, povědomí, které dovoluje záměr, záměrně volit. Samostatně a záměrně.

Člověk si uvědomuje nejenom na jedné straně svou *spontaneitu*, tedy svou nedeterminovanost absolutní. Člověk není absolutně determinován, má jen mantinely, takříkajíc. Ale člověk si uvědomuje, že záleží na něm, na jeho rozhodnutí. On si uvědomuje potřebu, ale také možnost svého rozhodnutí. V tom spočívá svoboda. Může tedy záměrně voliti.

Tedy nejde jen o povědomí, nýbrž jde o povědomí, které vstupuje do té volby. Člověk volí vědomě, nikoliv tak, že by si svou volbu dodatečně uvědomil a ta volba, ta svobodná volba je jaksi na spadnutí a on si ji jen dodatečně uvědomí, nýbrž on se ještě předtím, než zvolí, se rozhoduje pro tu či onu cestu. To je přitom důležité. Tady to všechno máme u *Bolzana*.

Může samostatně a záměrně volit. On sám zajisté, on zajisté sám jediný podrobuje veškeren obor samovolného působení a trpění svého jednotě myslné, totiž rozumu. Zase, tam máte funkci rozumu, funkci myšlení dosti precizně vyjádřenou. Myšlení a rozum sjednocuje veškeren obor samovolného působení, to jest to, v němž nejste nuceni, které je vaším rozhodnutím, ale také trpění. To jest, vy se rozhodnete něco vydržet, něco přestat, něco tolerovat, nebránit se proti tomu nebo nevyhnout se tomu. Vy to na sebe vezmete, vy to přijmete, i když jste si to ne zvolili, vy jste si to sami neudělali, ale přijmete to. Čili to je to dobrovolné nebo samovolné trpění. Vy k tomu řeknete své ano k tomu trpění. To nemusí znamenat utrpení. Trpění je prostě, když to vy neděláte sami. Je to nějakým způsobem na vás položeno. A i takovou věc vy se můžete k tomu rozhodnout vědomě, v plném vědomí se pro to rozhodnete, že to budete trpět. To není jenom trpění pasivní. Tady se najednou ukazuje, že jestliže to je samovolně jednat, ale také samostatně záměrně voliti, že to znamená i trpět. Samovolné působení a trpění. Oboje je volba. Jednota myslná, to znamená není to volba, která by hotovou věc měla před sebou a buď ji přijala, nebo nepřijala, nýbrž ona tam tu jednotu zavádí. Je to jednota myslná. Vaše mysl, váš rozum je schopen to sjednotit, to, co budete dělat, anebo to, co budete trpět. Vy si můžete vybrat, vy do toho, co budete trpět, něco zahrnete a něco z toho vyloučíte a řeknete: A to už trpět nebudu. A je to vaše rozhodnutí. A tomu říká on sám, to jest člověk, pokládá zákony stále všemu konání svému za pravidlo. Tedy člověk jednak ukládá ty zákony, to jest je to zase jeho volba. Ty zákony jsou stálé, nikoli ve smyslu absolutním,

protože on je sám konstruuje. Jsou to zákony stálé proto, že si je neukládá pokaždé jinak podle toho, jak se mu to hodí, nýbrž chce-li zachovat svou životní integritu, tak musí ta pravidla, ty zákony volit tak, aby mu vydržela. A jenom výjimečně zjistí, že udělal třeba chybu, a tak je opraví. Ale nemůže se každou chvíli rozhodovat jinak. Proto jsou stálé. Ta stálost je jeho rozhodnutí, nikoliv stálost není založena na nějakou setrvačnost. A proto také se říká, že je pokládá za pravidlo, za pravidlo pro sebe, eventuálně pro další, protože člověk nerozhoduje jen o sobě, ale rozhoduje velmi často o jiných. Může být vedoucím pracovní skupiny. Tam tedy musí uložit za pravidlo něco, co všichni musejí přijmout. Není to jenom pravidlo, jímž on sám se řídí, nýbrž to může být také pravidlo větší skupiny. A tím vnáší záměrnou spojitost do veškeré rozmanitosti života. Život sám by byl daleko chaotičtější nebo byl by džunglovatější, kdyby člověk do toho nezaváděl tyto zákony, tato pravidla, jimiž se řídí sám a jimiž řídí také ty, které má řídit.

Ty, které má buď jako pracovníky, nebo příslušníky rodiny, nebo je v nějakém spolku, ve výboru a musí něco řídit. Tam vždycky jde o stanovení jakýchsi pravidel, jakýchsi norem, která jsou relativně trvalá a musí se zachovávat. Když se nezachovávají, tak to prostě jde ke dnu. Ačkoliv zmítá se časem... To promiňte, ještě jsem přeskočil jednu věc, velmi důležitou. Člověk tedy původní zásadou působení svého nezávisí od předmětenstva. A tedy původně člověk není závislý na předmětenstvu. To je překvapující, protože my bychom zatím čekali, že člověk se tady nějak objeví tak, že je naprosto závislý a teprve potom se emancipuje. Nikoli, podle Palackého původně je člověk nezávislý.

Až když se setkává s předmětenstvem, tak ho musí brát na vědomí. Musí jej respektovat, musí respektovat skutečnosti, jaké jsou. To je jaksi ten starý výrok *rebus sic stantibus*. Jestliže věci stojí tak a ne jinak, tak se musím rozhodnout s ohledem na danou situaci, nemohu se tvářit, jako kdyby těch věcí nebylo. Ale to neznamená, že jsem determinován se rozhodnout tak či onak. Já jenom musím respektovat, jak věci stojí, a rozhodnout se musím svobodně.

Čili člověk původní zásadou působení svého nezávisí od předmětenstva. Co to může jiného znamenat, než že člověk – to platí o člověku nikoli jako o předmětu, nýbrž jako o podmětu. Člověk jako podmět nezávisí od předmětenstva. Jak bychom to vyložili? Každý jedinečný člověk, každá jedinečná bytost, dokonce živá jenom, nejenom lidská, je v jistém smyslu kontingentní. Nemusela by tu být. Nejsou tady žádné příčiny v minulosti, které způsobí, že ta bytost tady stojí. To je velmi nezvyklé, ale je to tak. Původně, aspoň o člověku jde, původně člověk není odvislý od předmětenstva.

Teprve v druhém kroku, když se zabydluje v tom světě, tak musí nějak navazovat na to, co je. Velice důležitá věc, která bude souvisit s tím, co jsme četli na začátku, ten citát z Masaryka, a bude souvisit také s Whiteheadem, kterého jsme četli loni. A je to také to, co jsme ještě v té závěrečné části o logu, co jsme si ukazovali, totiž že – a ještě v jiných souvislostech také v úvodu – že subjekt je vykloněnost do budoucnosti. Že tedy subjekt nemůžeme identifikovat s ničím jsoucím. S nímž subjektu nezbytně patří to, že se stává. Ta vykloněnost do budoucnosti, to je, že člověk se vždy znovu nějak prodere do té budoucnosti, aby se tím časem nechal zase přivést do přítomnosti v poněkud pozmeněné podobě. Samozřejmě, že to zakotvení v budoucnosti, to letmé zakotvení v budoucnosti, které je příznačné pro tu vykloněnost, to nemůže být produktem, to nemůže být následek něčeho minulého. Naopak, člověk tam se dostává do momentu, kdy teprve nastane ta budoucí přítomnost, kdy ještě minulost tam vůbec nemohla na to žádný vliv mít. Ta pouze zůstává, ta přetrvává, jestliže na ni v nějaké přítomnosti navazují, jestliže na ni reaguji, jestliže z ní něco přebírám a nesu dál.

Pochopitelně tady do toho textu vkládám mnohem víc, než tam je na první pohled. Ale když to všechno víme, tak pochopíme ten směr, kterým to vedlo a vede. A tedy pokračování té věty, že člověk nezávisí od předmětenstva: „ačkoliv zmítá se časem, vlnobitím zevnějšího světa, vkořeněn jsa polovici bytu svého v půdě hmotné, přec a chová v sobě cosi zvláštního nade všechny smyslné úkazy vznešeného a jím tudíž i panujícího“.

Tak tady se nepochybuje o vlnobití zevnějšího světa. Ale je to vlnobití, které nemůže určovat cestu lodi. A teď je tam důležitá a velmi zajímavá „vkořeněnost polovici bytu svého v půdě hmotné“. Tedy zakotvenost člověka je dvojí. Jedna zakotvenost je v té vykloněnosti do budoucnosti. Ale ta druhá část zakotvenosti, ta

druhá půle je zakotvenost v tom, co je. Ať už to vyložíme jakkoliv, ukazuje to na dvě půlky, dvě stránky, které jsou charakteristické pro lidskou bytost. A my bychom zase řekli pro každou živou bytost, každou jednotku přirozenou, o které mluví Teilhard de Chardin. A je to Teilhard de Chardin, který mluví o tom, že každá ta jednotka je charakterizována dvěma stránkami, dvěma aspekty. Tím *dedans* a *dehors*, tím nitrem a vnějškem. Tady vidíte, ta hmotná stránka, to je poukaz na ten vnějšek. A to je pouze půlka lidské bytosti. Tady se nemluví o duši a těle, Palacký už tohoto dualismu neužívá. Mluví o dvou stránkách, dvou půlkách lidské bytosti.

Tam nepochybně hrál svou úlohu ten myšlenkový proud od Leibnize po Hegela, kdy Hegel proráží ty dveře a okna *monádám* a kdy je ten přechod, tematizuje ten přechod z nitra na venek a z venčí dovnitř, a to, že tam je nitro a vnějšek. Tohleto na to nějak navazuje, to tam Palacký má, formuluje to jinak, neopakuje pouze formule, které si načetl u jiných filosofů. Mimochodem tohleto patří k tradici české filosofie, že ti nejlepší filosofové neopakují formule.

Já to chápu tak, že jistý vzdor nebo jisté námitky jsou formulovány proti jakémusi terminologickému liberalismu, že filosofovat se má tak, že si člověk osvojí jakousi terminologii a mluví náležitě, mluví prostě jako přivtělen k té určité terminologii. Víte, že já mám proti tomu námitky a říkám, že čím je vypracovanější terminologie u nějakého filosofa, tím ta jeho filosofie je slabší. Síla myslitele se pozná, když umí vždy znovu použít nových formulací, když chce říct totéž.

Je to krásné, když tady můžeme najít inspiraci a zároveň odlišnou formulaci, není to prostě jenom citát. Citování není filosofická práce. Citace slouží k tomu, abychom se před druhými odborníky vykážali, že umíme citovat, že víme, kde to je. Protože je spousta lidí, kteří si myslí, že filosofovat znamená jenom žvanit. Tak aby člověk ukázal, že jenom nežvaní, tak řekne: „Jako píše ten a ten, jako napsal ten a ten,“ ale je to zbytečné, je to skutečně jenom kvůli slabším duchům. Každý, kdo ví, tak ví a nemusíme mu to citovat.

Tedy v polovici *bytu* je člověk zakořeněn v půdě hmotné. Je to nádhera, takhle to říct. A přece navzdory tomu tou druhou půlkou má v sobě cosi zvláštního. Tam, kde je zakořeněn v půdě hmotné, tak tam můžeme zjišťovat, jak je závislý, kde má ty mantinely. Nemůžeme očekávat u středověkého člověka, že bude mluvit o kvantové teorii. Ale je to tak strašně důležité pro filosofa, že Tomáš Akvinský neříká nic o kvantové teorii? Je to tak důležité, že Platón nezná moderní fyziku, chemii, nezná kosmologii v té míře? Pro filosofii toto není. Samozřejmě každý filosof musí ukázat, že je na úrovni vědeckého poznání své doby, nemůže ignorovat současný vývoj. Dnes filosof, když chce mluvit o vzniku světa, tak už nemůže používat takových metafor nebo myšlenek, jako je třeba ten božský řemeslník. Dneska už to nemůže nikdo, ani básník snad, ani tomu by to neprošlo.

Ale to neznamená, že může ignorovat, co dneska říká věda. Musí nějaký čas, ještě než se to eventuálně buď potvrdí nebo vyvrátí, počítat s velkým třeskem. Ale to není filosofování. Prostě to je materiál, na kterém ukazuje schopnosti nebo možnosti těch pozic, které zastává. On si konstruuje své vlastní pozice a ukazuje, co se s nimi dá udělat. A na čem to musí ukázat? Na materiálu. A ten materiál musí použít pokud možno živý, jak dneska vypadá situace. Ale v tom nespočívá filosofie. Filosofie spočívá v tom, že ať mu dáme jakýkoliv materiál, tak on na tom musí ukázat, co dokáže se svými filosofickými východisky. Tedy každý takový člověk chová v sobě cosi zvláštního. To platí zejména pro filosofa. To zcela vybočuje z pojetí novodobé a moderní vědy. Už v době Palackého byly jisté zásady formulovány, které zcela odhlížely v přírodních vědách od čehokoliv zvláštního a hledalo se právě to, co platí všeobecně, co platí vždy, protože je to svázáno nějakým zákonem, protože tam nacházíme nějaké zákonitosti.

Člověk chová v sobě cosi zvláštního. Tedy to zvláštní není ta nahodilost situace, ledaže je něco *kontingentního* i v situaci. V té hmotné stránce je taky cosi *kontingentního*. Když vám spadne šutr nebo taška na hlavu, protože se to uvolnilo někde, tak to není žádný zákon, který předem rozhodl, že právě vám má na tu hlavu spadnout. To jenom prostě tam pracovaly různé okolnosti a ono to spadlo a vy shodou okolností zrovna jste šli tak, že vám to spadlo na hlavu. Klidně to mohlo spadnout kousek za vás nebo před vás, nebo dokonce den před vámi, den po vás. Tam je také jistá *kontingence*.

Ale tato *kontingence* je úplně jiná než ta *kontingence* toho niterného. Což třeba je záležitost, když řešíte nějaký problém. Matematik řeší nějaký velkánský problém a už na tom pracuje týdny a měsíce, možná roky, a jednoho krásného dne mu napadne řešení. Najednou vidí, jak se to dá, a teď to začne dělat a už to udělá a dojde. Tenhle nápad, to je úplně jiná *kontingence*, než když spadne cihla. Tak toto je potřeba vědět, umět to rozlišit a nedávat to všechno na jednu rovinu. I to vlnobití zevnějšího světa je něco jiného než to vlnobití toho niterného života. Tam je taky vlnobití, že?

Tedy každý takový člověk v sobě chová něco zvláštního. Rozdíl proti tomu vnějšímu, proti té vnější nahodilosti či *kontingenci* je, že my nemůžeme považovat v přírodě za nejdůležitější tu *kontingenci*, nýbrž s tou se smiřujeme jako – no, je to znečištěná náhoda, ale skrze tu náhodu se prosazuje nutnost, že? Formulace Hegelova, velmi často citovaná v marxismu.

V tom niterném životě je to právě naopak. Tam to, čím se sobě navzájem podobáme, je nedůležité, důležité je, čím jsme každý zvlášť. A tedy nejenom, že polovinou bytu jsme vkořeneňi v půdě hmotné, včetně té *kontingence* vnější stránky, přece jen v sobě chová cosi zvláštního, nad všechny smyslné úkazy vznešeného a jím tudíž i panujícího. A proč panujícího, to jsme měli předtím, že on vnáší záměrnou spojitost do veškeré rozmanitosti života. To je způsob, jak to panuje, že to sjednocuje věci. Že to nenechává volnou půdu takovému všeobecnému procesu, furt se něco děje a jedno teče takhle, druhý takhle a ono se to nějak spojí, smíchá a nakonec je nějaký výsledek. Nikoli, nýbrž ta možnost svobody, možnost záměrnosti umožněná vědomím, tedy vědomé záměrnosti, vědomé cílevědomosti, ta dovoluje panovat tomu zvláštnímu, nikoli tomu, co je v nás všech stejné.

I tam jsou také podobnosti a analogie niterného světa, niterné stránky, té ne té vnější, ne té hmotné, nýbrž niterné. Tam jsou také analogie, ale to není to nejdůležitější. Právě tam je nejdůležitější to jedinečné a zvláštní. A teď tam najdeme: v nejvnitřnější svatyni bytu jeho, člověka, svítí mu a zahřívá ho jiskra božství, původ jeho samostatné moci a působnosti. Tedy ne božnost, božství, jiskra božství. To je skutečně něco jiného, než – jak uvidíme hned dál – něco jiného než ta božnost, jak je nadepsána ta kapitola.

V nejvnitřnější svatyni bytu jeho, tedy už ta svatyně, že, to je skutečně napováženo, to je důraz nad jiné velký: v nejvnitřnější svatyni bytu jeho svítí mu a zahřívá ho jiskra božství, původ jeho samostatné moci a působnosti. Jiskru tu budití, tedy nikoliv tam dávatí nebo nějak rozněcovatí nějakým křemenem, nýbrž budití, ta jiskra tam musí být, když tam není, tak ji nevzbudíte, jo? I tohle je důležité. Jiskru tu budití, zárodkův jejich šetření a svatá tajemství plná zjevení jejich zkoumatí jest povinnost člověka nejvyšší. Čili nejvyšší povinnost člověka je *gnóthi seauton* – poznej sám sebe.

A přestože tedy tam to bylo velmi střízlivé, poznej sám sebe, tady najednou poznej sám sebe znamená: poznej jiskru božství, a tedy ne sebe, nýbrž božství. Poznej to, co v tobě nejsi ty a bez čeho ty bys vůbec nebyl. Já tady maličko přeruším a doufám, že jsem to tady vzal... Děkuju, děkuju, já jsem to možná vysypal, omylem jsem tam toho vyndal víc... Já jsem chtěl upozornit na... no to nevádí, můžeme se k tomu vrátit příště, nemám to tady po ruce.

Minulý týden byl uveden nový film, premiéra už byla, předtím byla předpremiéra, film se jmenuje *Pevnost*. Je to černobílý film, takřka neuvěřitelné, že se dneska dělá černobílý film. Každý ovšem to pochopí, kdo to vidí, protože kdyby to bylo barevné, tak by to byla prostě pestrá, takový – barva někdy znamená ztrátu, nemusí být vždycky obohacení. Ten film režírovala Drahomíra Vihanová a ta napsala také scénář spolu s Alexandrem Klimentem, který v roce 63 publikoval knížku, v níž je jedna povídka, na základě které ten scénář byl potom napsán pro ten film. Z roku 63. Je to z doby, kdy u nás ožila kafovská problematika a také kafovská skutečnost.

A nebudu líčit nic, doporučím to jenom vaší pozornosti, ale to slovo *Pevnost* v titulu je voleno proto, poněvadž tam skutečně jde o jakousi starou pevnost, která vypadá dokonce jako starý hrad. Opravený, upravený a v té pevnosti je něco strašně tajného a důležitého, nebezpečného a je to chráněno celou setninou nebo kolika, jak velkým, možná plukem vojáků, kteří se tam furt cvičej ve střelbě a každou chvíli se tam najde někdo, kdo tam chce proniknout, a oni ho zastřeje a stříle po kočkách, ty tam taky nesmějí.

A hned vedle je, tam se měří voda, je tam nějaký chlapík v maringotce a to je ta situace. Pevnost tedy je střežena proto, protože tam je něco důležitého. A pak se ukáže, že to nejdůležitější, ta nejdůležitější místnost, která tam je, je vykachlíkovaná prázdná místnost a nic tam není, že? Souvislost další uvidíte, jestli tam půjdete.

A teď, Alena Prokopová napsala do *Lidových novin* recenzi, takovou zprávu o tom, kde se pokusila způsobem, který tehdy byl asi jediná možná věc a dneska je to trošičku jako *anno dacuma*, že ta konkrétní historická situace z roku 63 přesahuje modelovost dané situace i klíčových charakterů, že spočívá v tom, že to otevírá čosi, jakousi *metaforu*, *metaforu* tajemství, že tajemství pevnosti je naprostá nicota.

Uzavírá, snímek prostupuje pesimismus vůči schopnosti člověka vzdorovat svým vlastním hadům – o hadech se tam stále mluví a je to prostě *metafora*, která má nahradit to, že někoho zastřelili, tak ho kousl had, se říká tam, jo – vzdorovat svým vlastním hadům, pevnostem, do nichž uzavírá sám sebe, čili najednou ta pevnost je tady chápána jako jakási *alegorie*, *kafkovská alegorie*, že ta pevnost je v každém z nás.

Zatímco hrdina nemá naději, příběh jeho zoufalého a umanutého hledání nabízí – režisérka, a teď je tam úplně trapná formulace – režisérka totiž svým vyprávěním s příznivou naléhavostí vyzývá diváky ke vzteku na pevnost vlastní pohodlnosti a sebeuspokojení. Taková moralizátorská patička, nebo co.

A teď končí dvěma otázkami, kvůli kterým to cituju: „Kdo by se však neobával toho, že za sedmi zaprášenými závory se může skrývat hrozná nicota?“ Představte si tady tu *metaforu*, že každý z nás v sobě nosí nejen ty hady, ale tu prázdnou místnost. Každý z nás má v sobě tu pevnost, jejímž centrem je naprostá nicota, nic neobsahující místnost, která je přísně střežena. To je strukturalistická záležitost, kde subjekt vlastně nic není. Jsou tady jenom různé vztahy, vztahy mezi lidmi a ty se kříží a my máme dojem, že tam, kde se jich hodně kříží, tak že tam jsou subjekty, ale vlastně to jsou jenom vztahy, to jsou jenom vztahy. Takže nic takového jako subjekt neexistuje. To je obsaženo v té – ať to ví nebo neví, ona možná to neví – ale prostě každý je také mimo jiné dítětem svého věku, své doby. A ona asi dítětem těch šedesátých let, anebo teda je dítětem lidí z šedesátých let. Možná že ta kafkovská problematika strukturalismem byla posunuta tam, že člověk ne že je vlastně brouk třeba najednou, že se může změnit, nýbrž že není nic.

„Kdo by se však neobával toho, že za sedmi zaprášenými závory se může skrývat hrozná nicota?“ To je ta první otázka. To je námitka strukturalismu, že subjekt není. Odtud témata knih jako *Subjekt v rozostřené filosofii*.

A pak je tady druhá otázka: „Jinou otázkou ovšem zůstává, zda tak anachronicky laděnou výzvu publikum ještě dokáže vůbec vnímat.“ To je námitka daleko slabší, ale vlastně aktuálnější. To je námitka postmoderní nebo postmodernistická, že dneska už to nikoho žádný obsah neodláká od kamen, dneska už to nikoho nezajímá, jestli uvnitř je ta nicota nebo ne. Prostě už na to kašle. Dneska už to publikum nebude zajímat, ani to nedokáže dokonce ani vnímat.

Čili jedna věc je vysoce filosofická, totiž zda někde uvnitř nás není úplná prázdnota, prázdno, a my o sobě mluvíme jako o osobě, mluvíme o vyklánění do budoucnosti a o tom, že se každý člověk stává sám sebou – a teď je to všechno blbost, prostě uprostřed nás je nicota.

A pak je druhá věc, že je to všem ukradené, jestli je to nicota nebo není nicota. To je nádherný doklad ničovského nihilismu – nemyslím *Nietzschova*, ničovského nihilismu – a jeho postmoderních pohrobků.

A teď proti tomu Palacký: „V nejvinně, v nejvnitřnější svatyni bytosti jeho svítí mu a zahřívá ho jiskra Boží.“ Tady vidíte teď tu nejen paralelu, to je pochod, to je protiklad. To je čosi, co se k sobě má jako voda a oheň, nebo možná ještě by se to mělo říct ostřeji. „Iskrut budětí z zárodkův jejích šetřiti a svatá tajemství plná zjevení její zkoumati jest povinnost člověka nejvyšší.“

U nás prostě iskrut budětí z zárodkův jejích šetřiti a tak dále, prostě je možné veřejně nazvat mravním teroristou. A dokonce je možné, aby potom jiný člen tohoto, skutečný člen tohoto ústavu filosofického, aby zatleskal a řekl: „Konečně se objevil ten spásonosný filosof, který staví na pranýř všechny ty farizeje,

kteří se tváří jako morální bytosti.“

Zpět k textu: „Zjevení její jsou naše ideje, zárodky její jsou naše tužby a snahy.“ To taky je pěkná formulace. Máme tam dvakrát za sebou zárodky. Je otázka, můžeme-li to dávat dohromady. Já si myslím, že ano, i když měl jsem o tom jednou spor a jeden kolega mě přesvědčoval, že se to vztahuje k něčemu jinému než k té jiskře, ale myslím, že já mu za pravdu nedal. Tedy jenom vám naznačuju, že si můžete jako úkol vzít třeba přešetření toho, jestli je to správná interpretace. Zárodky jsou tady interpretovány jako naše tužby a snahy. Co to znamená, jestliže ta jiskra je jiskra božství? a my pak uvidíme – tady ještě to nevidíme, ale uvidíme –, že mezi božstvím a božností je veliký rozdíl. Že božnost je aktivita z naší strany, kdežto božství je to, k čemu ta aktivita směřuje, k čemu je zaměřena nebo v čem je zakotvena, zakořeněna. To je daleko lepší. Ta jiskra božství samozřejmě neznámá, že my pronikáme, že ta jiskra proniká božství, nýbrž to je jakási jiskra božství, která je jinde, ta jiskra je sem, do toho prostoru, do této situace nějakým způsobem umístěna.

A ty zárodky jsou naše tužby a snahy. To znamená, naše tužby a snahy jsou tady *interpretovány* tím zvláštním způsobem, že to nejsou vlastně naše tužby a snahy, že to je kus té jiskry božství. Pochopitelně že by to potřebovalo hned malou korekturu, že ne všechny naše snahy jsou jiskrou božství. Jenom některé. Ale ty, které jsou ty pravé, ty jsou jiskrou božství. My je nemůžeme vyložit jinak. To je ta tradice, která nám pomáhá *interpretovat* ty formulace Palackého.

Proto tam je to svatá, tajemství plná zjevení, to ještě ten *romantismus* tam funguje na plné pecky. My bychom už to takhle nemohli říct, aniž bychom se stali směšní, ale z distance to můžeme tolerovat a pochopit, že jemu šlo o to – podobně jako mluví o té nejvnitřnější svatyni bytu člověka –, tak podobně mluví o svatých, tajemství plných zjeveních, protože chce naznačit, že jde o to božství. To tam stále ještě... My si to potom budeme upřesňovat, protože nesmíme do toho strkat své představování.

Tedy zjevení její – rozumí se zjevení té jiskry –, ta jiskra tam může být, ale nezjevovat se. A teprve když se zjeví, tak se tam objeví *ideje*. Zjevení její jsou *ideje*. I ta jiskra se neukazuje předmětně, neukazuje se jako jiskra, nýbrž ukazuje se v podobě *ideje*. Tam zas máte doklad toho, že Palacký byl neobyčejně důsledný myslitel. On neupadal do toho *objektivismu*, do toho zpředměťování. Zjevení její jsou naše *ideje*, zárodky její...

--- (hejdc08b_cleaned.flac) ---

Hejdánek: Svrchovanosti těch účelů, kterýmižto usilují moci naše a kterýmiž se řídí co hvězdami na oboze nebeské.

Obrazy, účely. Obrazy, to je *platónsky*, účely, to je *aristotelsky*. Nemá tendenci proti těmto termínům se nějak bránit. To není ta fronta, na které on chce vést zápas. Oni odkazujíce a vedouce nás nad jednotlivou smyslnost obsahu světa k velebnému celku živobyť a určení národů. To je zajímavé, tady je obsahu světa a pak velebnému celku živobyť a určení národů. To není jenom romanticky, nýbrž tam je také to, že lidé mohou, člověk může vnášet záměrnou spojitost do veškeré rozmanitosti života. A to je také základ vzniku národa. Že se záměrná spojitost zavede do té příliš velké rozmanitosti.

Tedy ještě znova půlku věty. Oni odkazujíce a vedouce nás nad jednotlivou smyslnost obsahu světa k velebnému celku živobyť a určení národů, šlakuji své šlépěje božské. Šlakovat, to je být stopařem, stopovat. Šlakuji šlépěje božské v celé přírodě, tedy v přírodě šlépěje božské, a ve všech člověčenstva dějích. Čili zase tady je připomenuto to, co zvlášť zdůraznili němečtí filosofové a zejména *Hegel*, že ten absolutní duch nejprve ovládá tu přírodu a skrze tu přírodu – jednak příroda sama je výtvar toho absolutního ducha a jednak ten absolutní duch ji obstavuje proto, aby v ní a skrze ni jednal dál a dospěl až k těm společenským dějinným událostem, kde jsou rozhodující lidé. Tedy šlépěje božské v celé přírodě a ve všech člověčenstva dějích. *Idee* jsou, co nás teprv člověky činí.

Teď to přečtu rychle, už se elektrikáři zbláznili. Jistotu a obsah idejí vyměřiti nestačí naše poznávajícínost, sídlo jejich jest nad oborem smyslného poznání. To znamená, tady je fronta proti anglosaskému *empirismu*. Sídlo idejí je nad oborem smyslného poznání. Není tomu tak, že všechno, co je v rozumu, prochází skrze smysly. Kmen jejich ve kmeni duchovního života působícího mocí nestižitelnou. *Idee* zajisté

jeví se nekonečnou rozmanitostí obrazů duchu, útvornost jejich jest neomezená, bytnost neminoucí, mocnost věčně čerstvá i účinná. To je taky důležité, ta věčně čerstvá i účinná. To je proti nějaké nehybné podstatě, nehybnému hýbateli a podobně. Mocnost věčně čerstvá i účinná. Zde počíná zvolnější vzlet ducha lidského a účastenství jeho s vyššími bytostmi. Neboť jakož skvosty světa zaslány jsou ty průvodkyně života, tak i vodí nás zpět ke světlu věčnému po všech stezkách ušlechtilosti a slávy. Cožkoliv vznešeného, pěkného a chvalitebného jest, pučí se a prokvétá polí touto. Tady máte ten doklad toho, že ne všechny pudy a snahy, nýbrž jenom cokoli vznešeného, pěkného a chvalitebného jest.

A teď je tady věc, kvůli které jsem nepřeskočil ten odstavec, nýbrž aspoň chvatně ho přečetl. Ne-li, odkud jináče má člověk onen zápal, ono ustavičné dychtění po dokonalosti, po šlechtnosti a důstojnosti?

Odkud onu nenasytnou žádost vědět a proniknouti do hlubiny moudrosti bez pořádání všeho míra zjeveného? Odkud ono toužení po kráse, ono zapírání sebe samého, ono spoléhání na nesmrtelnost?

Zde, jak praveno, jiskra božství padla do duše jemné a osvěcuje stezky putování jejího.

Jestliže vezmeme v úvahu, že tohle všechno – ono dychtění po dokonalosti, po šlechtnosti a důstojnosti, ona nenasytná žádost vědět a proniknouti do hlubiny moudrosti, ono toužení po kráse, zapírání sebe samého, spoléhání na nesmrtelnost – jestliže toto všechno neprohlásíme za předsudek, za hloupost lidí, kteří nevědí, co to je skutečnost, co je skutečný život, no tak potom si musíme klást otázku, kde se tohleto bere. A musíme si klást otázku, kde se berou kulturní tradice, kultury vůbec. Protože všechna kultura spočívá na tom, že i když vždycky je to vytváření něčeho, tak že to vytvořené, že je výzvou. Že to není konec. Když se třeba nějaké staroslovanské kultury nebo ještě předslovanské kultury v našich zemích zkoumají a vykopává se leccos, najde se nějaký střep a pak další střep a slepí to v ten džbánček, třeba hrneček. Co to je? Výtvar, určitý výtvar, hrneček. Hrneček je přece výzva se napít. Hrneček přece není konec tvorby k něčemu. Ani umělecký výtvar, obraz, socha, není prostě kvůli tomu, aby to bylo. To je výzva: podívej se, pochop. Kultura spočívá v tom, že nejrůznějšími způsoby dává formu novým a novým výzvám. A každá ta výzva je výzvou k tomu, aby se vytvořilo něco nového, co zas dá novou výzvu. Toto je kultura. Kultura není setrvalost, setrvačné setrvalost v nějaké tradici, ale spíš o tom, jak se ideje v životě jeví a kam ukazují, čili formální a pravitelská platnost. To je zajímavý, tady to pravitelský. Pravitelská platnost. To je slovo, které už z češtiny vymizelo. Nevím, jestli si ho vymyslel – tím, že to čtu nahlas, tak jsem si ho všiml, jinak bych si ho nevšiml. Vlastně to souvisí s tou pravou rukou, s pravdou, spravedlností, právem a tak dále. Takže dokonce pravitelská platnost. A potud i původ a účel jejich dají se rozumem vyzkoumati.

Tedy i když se tam hovoří předtím o tom, že to je tajemné a že ta moc, kterou to působí, je nestižitelná, tak přece jenom se zdá, ten způsob, jak se ideje v životě jeví a kam ukazují, dají se rozumem vyzkoumati. Rozum tedy má svou funkci. Podvědomí jsme dosud moci životní podnětné, postavené naproti veškerému oboru předmětnosti. To je rozhodující věta, protože jsou tu dvoje moci životní. Je moc předmětná, respektive je ten obor mocí předmětný, obor – veškerý obor předmětnosti. A pak je tady moc podmětná. A to stojí proti sobě, to se nesmí míchat. A ta podmětná moc, to je to nitro, které je v té probuzené, oživené jiskře božství.

Moc ta životní – teď jsem něco přeskočil – již samoláska, co zásada zachovací původně vštípená jest, snaží se v ustavičném postupu o zmocnění a rozmnožení sebe zprotiva předmětenstva. Čili náleží k té moci životní, k té podmětné, že se snaží v ustavičném postupu o to, aby se zmocnila, aby se stala mocnější, a aby rozmnožila sebe oproti veškerému předmětenstvu, aby dosáhla větší, lepší pozice, větší váhy nadvlády nad veškerenstvem. Požaduje tedy vždy povšechnější a úplnější jednotu poznatků. To je nezbytné. Ne jednotlivé poznatky, nýbrž je potřeba povšechnější a úplnější jednoty poznatků. To je to sjednocování, o kterém se ví tradičně od začátku, když univerzity ještě byly univerzitami.

Požaduje tedy vždy povšechnější a úplnější jednotu poznatků, vždy zvolnější a záměrnější – to neznamena zvolnější ve smyslu volnější, nýbrž na vůli závislé, od vůle odvislé – zvolnější a záměrnější vlády nad předmětem. Čili ta moc podmětná má tendenci se vždycky posilovat, zesilovat, nabývat převahy, chtít převládat nad tou pouhou váhou, setrvačnou váhou předmětu. Jistota její sama větší a

šířící se, bývající vztažena na vnější obor mimo sebe. Čili ta nadvláda niternosti, té niterné moci, ta nejenom že se rozšiřuje, ale ta si ovládá kus té předmětnosti, aby se zmocňovala i toho, co je kolem. Zatím žádostiva je sobě samé osobiti a ustáliti a plností svobody, nezávislosti a bezvýminečnosti bytu svého ubezpečiti se. Činnost tedy její ať nijakých nemá mezí a překážek, požívání nijaké nedostatečnosti, trvání nijakého konce. Chtění její každé ať je stvorné, jestotné a samozákonné. Slovem, moc naše životní usiluje konečně k božnosti. Tady máme poprvé to slovo božnost. Vylíčeno to je trochu přemrštěně. Dneska už ta otázka spoléhání na nesmrtelnost a požívání nijaké nedostatečnosti, to je zbytek toho osvícenství a ještě kombinované s romantismem. My víme, že člověk je bytost konečná, bytost, která má své meze, má své nedostatky, není dokonalý jedinec. Toto už nám nezní aktuálně, ale co tady je důležité, že ať už to vylíčíme v méně křiklavých barvách, že toto je usilování k božnosti. To jest k vztahu k božství. Nikoliv usilování božské. Tady člověk se nestává božským, nestává se bohem, a ani skrze člověka se neděje cosi božského, jak to je třeba vlastně z *Fenomenologie ducha*, že skrze dějiny se děje ten převrat v absolutním duchu, z toho pouhého *an sich* na to *an und für sich*. Není to tak, nýbrž je tady jakási indukce, máme-li se metaforicky vyjádřit, jako je magnetická nebo elektromagnetická indukce. Božství skrze ty jednotlivé kousíčky, skrze ty jednotlivé jiskřičky dává základ k tomu puzení a k tomu směřování. To jsme tady četli, že tužby a snahy jsou zárodky její. Tedy ty tužby a snahy, ty nakonec spějí k božnosti, nikoliv k božství.

A teď vykládá, co to je ta božnost. Pojetí a slovo toto nové, ale nám v postupu zkoumání bytně potřebné a velmi důležité, nemá nás zavodit ani k tajemnostem, ani k zádumčivosti. Zkoumání samo upadlo by v níveč, kdybychom pokaždé, když potřebí ukázat na základy věcí, obalovali je do slov mráкотného smyslu. Jáť aspoň do názvu tohoto vkládám jisté, určité, ačkoli nepřebírané pojetí, kteréž tudíž, pokud možná, zřetelně odhaliti a vysvětliti povinen jsem. Božnost podle smyslu slova svého jest srovnost a podobnost spolu, čili účastenství přírody boží a obraz bytu božského v člověku.

Já dneska nebudu už dál v tomto pokračovat, to si necháme na příště. Já chci jenom upozornit na to, co z toho vyplývá ve světle té otázky po tom, co je tou *vis motrix* u Masaryka. Palackého odpověď na tu *vis motrix* je, že jich je víc. Především by odpověděl: není jedna, je jich víc. Dalo by se držet, že je jedna hlavní a ty ostatní vedlejší, ale je jich víc, není to jediná. A ta *vis motrix* není jako u Masaryka to, co je člověk sám, nýbrž to je ta jiskra božství. Tam u Masaryka je to posun významu a my si pak budeme všimati ještě jiných míst, protože to jedno místo není ještě dostatečný důkaz, protože tam je něco jinak. Mohli bychom najít druhé místo, kde by to bylo doplněno, možno doplnit.

Ale jedna věc je jasná, že Masaryk se ptá po tom, co vlastně jsme my sami, eventuálně kdo to námi hýbe, jestliže to nejsme my. Když ne my sami, tak pak je otázka, jsme-li jenom jakési marionety, loutky, jimiž někdo táhne jednou tam, jednou sem. A nebo je to napůl? Trochu jsme sami a trochu námi někdo táhá sem tam. Tak se ptá Masaryk.

Palacký tam má jednu jasnou odpověď. Totiž je tam jiskra božství, nikoli jiskra božnosti, nýbrž jiskra božství. A k té jiskře božství si připočítává ty tužby a snahy jako zárodky. Já nemohu leč na to poukázat a maximálně to zdůraznit, protože všechno ostatní by bylo už vkládání něčeho, co tam není. Ale po mém soudu je to řešení, které je nosné. Pokud nenajdeme u Masaryka nějaké jiné než tohle, co nám nabízí, tak tam vlastně to zůstává u otázky. Tam není řešení žádné. To ještě uvidíme, budeme mít příležitost.

Rozhodně v tomto dotazování jde o nedorozšířený problém. Tam zůstává otázka otevřená.

Palacký je o to méně filosofický, že naznačuje řešení, ovšem o to filosofičtější, že jde do větší hloubky. Mluví o dvojí moci, moci předmětnosti a moci podmětности. To už jsme viděli minule a to si budeme muset pamatovat. To je cosi, co je velmi nosné. Je potřeba zase si uvědomit, že toto je poměrně krátký text a nemůže soupeřit s takovými hustými výklady, jaké psali němečtí filosofové. Ale nám o tohle nešlo. Nešlo o to ukázat, že my máme své velké filosofy, nýbrž my máme svou tradici, která v takovýchto úrovních, v takovýchto jenom rozvrzích stále trvá a pokračuje.

My vlastně dodnes nemáme nějakou velikánskou teorii, ani ten Rádl, který jde do hloubky a kterého Patočka považoval za asi nejhlubšího českého filosofa všech dob – to asi tam řekl – ani ten Rádl to

neudělal. Možná, že to udělá někdo zas za dvě stě let. Možná, že to vůbec nejde udělat tímto způsobem. To si necháme taky ještě otevřené.

V každém případě ale myslím, že je potřeba to číst s velkou vážností a nikoliv s takovým opovržlivým přístupem, že tedy to je něco z minulého století. Samozřejmě jsou tam formulace, které naznačují svou dobu, ale to se dá všechno přeformulovat. Já jsem přesvědčen, že to, co tam předvádí Palacký, by bylo možno v té základní rýze zachovat takřka beze změny, až na ty opravy některých extra formulací, jako o té nesmrtelnosti a tak dále, tam se s tím nedá nic dělat, ale většinou beze změny, jenom tomu dát nový nátěr, novou formu, nové vyjádření. A byla by to filosofie, která by se dnes mohla klidně postavit jiným. Mým cílem spíš je ukázat, že to stojí za čtení, že tady takové texty jsou, a zejména že ta tradice, ve které to pokračuje, je něčím, co by sám Palacký asi nazval tou záměrnou spojitostí do veškeré rozmanitosti života. Přičemž ta záměrnost tady je spíš směrnost. Jak dalece si toho ti tradenti byli vědomi, to je nejasné. Není to každopádně z toho zcela průhledné, že by věděli, co dělají.

Nicméně ukazuje to spíš na to, že ta moc životní, která se snaží v ustavičném postupu o zhmotnění a rozmnožení sebe, že tato formulace platí také pro tuto tradici myšlenkovou, pro toto filosofování nebo filosofický kontext, že taky ten nějak usiloval stále znovu a znovu oslovovat další filosofy a že oni se tím nechali oslovit, byli vůči tomu oslovení otevření a pokoušeli se to vyjádřit způsobem, který nemá obdoby v té evropské filosofii západní. V té evropské... existuje také ta evropská východní, která by zasluhovala zvláštní pozornost, protože víte o Masarykovi, že se často psalo, že byl inspirován ruskou *filosofií*. Že Masaryk je nemyslitelný, to psal třeba *Krejčí*, *František Krejčí*, o něco málo mladší než Masaryk, jeho spolupracovník v Realistické straně kdysi. A *Krejčí* ukazoval na to, že Masaryk je inspirován do velké míry ruskou *filosofií*, a pak to ukazoval také na *Rádlovi*. Zejména u *Rádla* pak zdůrazňoval, že to je ten *iracionalismus* ruský a podobně. Takže když si přečtete kritiky takového *pozitivisty*, tak uvidíte, že má smysl mluvit o evropské *filosofii* nezápadní a že to dokonce má smysl v souvislosti s tím, co tady děláme. Jestli to má souvislost s celou tou tradicí, to si nedovoluju říct, natolik neznám tu ruskou tradici a asi to bude ještě třeba studovat, abychom zjistili, je-li tam něco takového. Každopádně něco takového je u *Berd'ajeva*, ale to je poměrně pozdní *filosof*. Je otázka, jestli jeho kořeny by ukazovaly někam tím směrem, jako ukazují ty české kořeny, protože jak jsme si ukázali, ty české kořeny ukazují až k té mimoevropské, hebrejské tradici jeruzalémské.

Takže to je dneska vše. Já skončím poněkud dřív, protože mě bolí v krku, to už jste poznali z hlasu.